

Proposta de Concert del grup
Concertare per a l'any 2006:

DEL "SIGNORE" GANASSI, A
"MONSIEUR" HOTETERRE: UNA
HISTÒRIA DE LA FLAUTA

Presentació del concert

Una de les característiques del nostre espectacle és que toquem amb instruments de l'època en la qual es va escriure cada una de les músiques (de fet, no són instruments de l'època sinó còpies però que sonen igual que els originals). I com que pensem que això li dóna molt interès i varietat, durant el concert expliquem una mica les característiques dels nostres instruments.

El fil argumental és més o menys el següent:

Sylvestro di **Ganassi** dal Fontego, que va néixer el 1492 a prop de Venècia i va treballar d'instrumentista en aquesta cort, va publicar el 1535 un llibre anomenat *Fontegara* que descriu amb molt més detall que qualsevol font de l'època les flautes de bec que s'utilitzaven aleshores.

Portada del llibre "Fontegara" on es pot veure un gravat amb les flautes "Ganassi"

De resultes, la denominació "flauta Ganassi" ha arribat a ser sinònim de flauta renaixentista. Aquest instrument era adequat sobretot per a tocar en consort, ja que la seva manufactura en una sola peça i la seva perforació ample i quasi cilíndrica afavoria els sons fonamentals, l'extensió era més reduïda que en la flauta posterior i els harmònics aguts eren més punxants.

Aquest disseny es va mantenir amb pocs canvis fins a finals del segle XVII, i durant tot aquest temps es va continuar publicant música específica per a consort de flautes (normalment a 4 veus). Però estaríem equivocats si penséssim que aquesta era la única música que es tocava amb flauta, perquè el barroc musical porta el gust per la música solista o a duo, i a principis del segle XVII es comença a publicar música d'aquest estil que es pot tocar amb diferents instruments melòdics que no s'especifiquen a la partitura, amb acompanyament d'un baix.

Comprovem-ho mirant les obres de la primera part del concert (per exemple, sonata per a 2 sopranos, que indica simplement que es tracta de dues veus agudes).

A partir de mitjans del XVII l'instrument de tessitura Alto, en Fa, comença a desplaçar els altres de la família i a utilitzar-se en funcions de solo (i també de duets). Però per a aquest tipus de música fa falta un altre so i l'instrument es modifica fent una flauta en tres seccions, que permet un control més rigorós de la perforació central, que es fa més estreta i amb conicitat inversa, produint un so ple en el registre baix, i un so clar i pur sense estridències, en el registre agut. Aquests canvis que es van originar sobretot a França i que s'atribueixen a la família de constructors Hotteterre, van produir aquest nou instrument que

anomenem flauta barroca, que es posa de moda a finals del XVII, continua durant la primera meitat del XVIII i declina a la segona meitat, quan és substituït totalment per la flauta travessera.

En quant a la flauta travessera o traverso, no l'hem de considerar un desenvolupament a partir de la flauta de bec, sinó que els seus orígens son també molt antics, el que sembla és que va passar un declivi durant la primera meitat del segle XVII, ja que no podia competir amb altres instruments més expressius, com el violí. El registre superior no era prou refinat, i les forques per les notes cromàtiques no eren tan eficients com en altres instruments de vent; era molt difícil tocar afinat en tot el registre i amb un timbre uniforme. Però a finals del segle XVII apareix de nou la família Hotteterre que crea un nou instrument en Re i amb set forats – el setè amb una clau, amb perforació cilíndrica, i en 3 parts, que podien controlar millor la conicitat i el diàmetre interior en cada segment de la seva llargada (més estret que la flauta del segle XVI), i l'afinació ja que movent el cap dintre o enfora del cos, es podia regular. Tots aquests canvis, que es van fer cap el 1680, van donar un so dolç, amb un registre superior que podia regular la dinàmica millor que la flauta del segle XVI, (i millor que la flauta de bec) i una primera octava una mica més suau. Amb la clau afegida per a fer el mi bemoll, la flauta era totalment cromàtica.

Un dels membres de la família Hotteterre, en Jacques Hotteterre le Romain (París, 1674-París, 1763) escriu en 1707 un llibre titulat “Principes de la flûte traversière ou flûte d'Allemagne, de la flûte a bec ou flûte douce, et du haut-bois” que és un mètode per als nous instruments que fabrica aquesta família, i sobretot per a la flauta travessera. El títol mateix d'aquest llibre ja demostra que a principis del XVIII la nova flauta travessera i la nova flauta de bec s'estan disputant el favor dels músics de l'època, i el repertori per a tots tres instruments va ser molt extens durant tota la primera meitat del segle XVIII.

Portada del llibre de Jacques Hotteterre “Principes de la flûte traversière ...”

En el nostre concert, donem a conèixer a la primera part les flautes Ganassi que s'utilitzaven el segle XVII, i a la segona part les noves flautes de bec i travesseres del segle XVIII, probablement desenvolupades per Hotteterre.

De manera anàloga i pel que respecta al baix, a la primera part podrem escoltar l'instrument del segle XVII anomenat baixó i a la segona part l'instrument del segle XVIII anomenat fagot barroc. Dues paraules només, d'aquests dos últims instruments: el baixó era d'una peça (tallat en un sol bloc de fusta) i amb una o dues claus. El fagot és sempre partit, primer en 2 trossos, després en 4, durant tot el XVIII.

Programa

PRIMERA PART: Segles XVI i XVII

Canzona a 3 ..... per 2 sopranos i Baix.	Bartolomeo de Selma y Salaverde 1580-1638
Canzona a 2, “La Loda”	Tarquinio Merula 1595-1665
Trio-sonata en la menor	Giovanni Paolo Cima 1570-1622
Canzona quarta ..... de “Il secondo libro di Toccate d’intavolatura di cembalo e organo”	Girolamo Frescobaldi 1583-1643
Recercada Ottava ..... sobre Tenores italianos	Diego Ortiz 1490-1561
Les Baricades Misterieuses ..... del “Deuxième livre de clavecin, Sixième Ordre”	François Couperin 1668-1733
Aria sopra La Bergamasca	Marco Ucellini 1603-1680
Sonata Nona ..... per 2 sopranos i fagot	Dario Castello ?-1656/8

SEGONA PART: Segle XVIII

Sinfonia 9 ..... del “Llibre d’inventions a tres veus”	Johann Sebastian Bach 1685-1750
Sonata en mi menor ..... per 2 flautes i continu Largo Allegro Largo Allegro	G.F.Haendel 1685-1759
Trionsonata en sol menor ..... Allegro ma cantabile Largo Allegro non molto	Antonio Vivaldi 1678-1741

Components del grup

MERCÈ LÓPEZ GAUSA: flautes de bec (renaixentistes i barroques).

ANTONI COLOM : flautes de bec (renaixentistes i barroques) i traverso.

ANNA LOSANTOS : baixó barroc del XVII, i fagot barroc del XVIII.

FRANCESC RIUS : clavicèmbal.

Instrumentari

Durant el concert es farà una explicació de les característiques i de l'evolució dels instruments amb els quals tocarem. L'instrumentari complet és el següent:

Mercè, flautes renaixentistes i barroques

- ◆ Flauta de bec renaixentista soprano afinada en Do segons el model de Sylvestro Ganassi (1492 - meitat del S. XVI), en doble cos i afinació: A=415 i A=440 Hz. (Constructors: Jacqueline Sorel i Ricardo Kanji d' Holanda l' any 1993).
- ◆ Flauta de bec renaixentista contralt afinada en Sol segons el model de Sylvestro Ganassi (1492 - meitat del S. XVI), en doble cos i afinació: A= 440 i A=466 Hz. (Constructor: Yoav Ran d' Israel l' any 1993).
- ◆ Flauta de bec barroca contralt afinada en Fa segons el model de Jacob Denner (1681-1735) en afinació A=415. (Constructors: Jacqueline Sorel i Ricardo Kanji l' any 1992).
- ◆ Flauta de bec barroca contralt, model " Voice flute " afinada en Re segons el model de Peter Bressan (1685-1731) en afinació A=415. (Constructora: Jacqueline Sorel l' any 2005).

Anton, flautes renaixentistes i barroques

- ◆ Flauta de bec renaixentista soprano afinada en Do segons el model de Sylvestro Ganassi (1492 - meitat del S. XVI), afinació: A=440 Hz. (Constructor: Moeck)
- ◆ Flauta de bec barroca contralt afinada en Fa segons el model de Peter Bressan en afinació A=415. (Constructor: J.Preston).
- ◆ Flauta de bec barroca contralt afinada en Fa segons el model de Peter Bressan en afinació A=440. (Constructor: Ragnar Arvidsson).
- ◆ Traverso barroc afinat en Re segon model de C.A Grenser en afinació A=415 (constructor Alain Polak)

Anna, baixó i fagot barrocs

- ◆ Còpia d'un baixó espanyol de dues claus, del segle XVII, en afinació A=440, construït per Laurent Verjat, 2003, França
- ◆ Còpia d'un model de cinc claus del constructor parisenc del segle XVIII "Prudent", en afinació A=415, construït per Laurent Verjat, 2003, França

Francesc, clavicèmbal

- ◆ Clavicèmbal model italià, segons el disseny de 1679 de Giovanni Battista Giusti, en doble afinació: A=415 i A=440 (constructor: Guido Bizzi, fet a Itàlia el 2003).

Afinacions

Les afinacions utilitzades durant el concert seran:

La3 a 440 Hertz (temperament Vallotti),

La3 a 415 Hertz (temperament Vallotti),

I s'explicaran les característiques i conseqüències d'aquestes afinacions i temperaments.

Curriculum

CONCERTARE

El quartet Concertare neix la primavera del 1986 a fi d'interpretar i divulgar el repertori pre - clàssic amb instruments originals.

En un inici el grup s' integrava amb instruments de vent i corda; també eventualment amb veus per a interpretar repertori de cantates barroques. A partir de la primavera del 2002, el conjunt passa per un procés de substitució dels instruments de corda que el porta a interpretar les obres del renaixement i del barroc amb flautes de bec i traverso sobre un baix continu format per un clavicèmbal i un fagot barroc o baixó segons convingui.

El grup instrumental *Concertare* es dedica actualment a l' interpretació de la música de cambra del renaixement i del barroc. Interpretat amb instruments còpies fidels dels originals de l'època : segles XV a XVIII, en els seus concert s' introdueix al públic en l' època i els compositors mitjançant explicacions tant de les obres que s' interpreten com dels instruments que *Concertare* utilitza.

ANTONI COLOM

Antoni Colom és nascut a Reus on va començar la seva formació musical. És professor superior de flauta de bec i travessera. Ha estudiat cant, pedagogia musical i direcció de cors.

Ha estudiat flauta travessera amb Barbara Held i Xavier Pomerol i assistit a cursos amb Wylly Freiwogel, Therry Fischer i Judith Pearce.

Quan a la flauta de bec ha estudiat amb Romà Escalas, Jordi Argelaga i Joan Gutierrez i el traverso barroc amb Agostino Cirillo, ha rebut classes de Josep M. Saperas, Walter van Hauwe i Frans Brüggen.

Ha estudiat direcció coral amb Enric Ribó i Pierre Cao i cant amb la soprano M. Dolors Aldea. Ha treballat amb Edmon Colomer, Armand Fischer, Francesc Llongueras, Josep Prats i Martin Schmidt.

Ha fundat i dirigit diversos cors tant infantils i juvenils com mixtes. Actualment dirigeix el

cor de noies “Cal.líope” i els cors de l’escola de Música del Centre de Lectura de Reus, on a més de director n’ és professor de flauta de bec i de música de cambra.

Dóna habitualment cursos i seminaris per a mestres i educadors en l’ àmbit de la formació musical. Participa i fomenta l’organització i gestió d’activitats musicals a Reus.

És membre fundador del grup “Concertare” i col·labora amb grups de cambra tant de música barroca com clàssica.

MERCÈ LÓPEZ GAUSA

Neix a Barcelona. Va iniciar els seus estudis de flauta de bec a l’escola i seguidament els continuà a l’ escola de música “Arc” de Barcelona. Després estudià flauta de bec amb Romà Escalas al Conservatori Superior de música de Barcelona on acabà els seus estudis superiors amb la qualificació d’Excel·lent. Posteriorment amplià els seus estudis amb Pia Elsdörfer en el Conservatori de Groningen, Holanda, graduant-se amb el títol de “Docerent Musicus”. També ha rebut classes de flauta de bec per part de Walter van Hauwe, Michael Barker, Janet van Wingerden, entre altres. Ha assistit a cursos de Música Antiga tant a la Seu d’ Urgell (director artístic: Jordi Savall), com a Pordenone (Itàlia).

Ha actuat en diverses formacions per Catalunya, Itàlia i Holanda.

Formà part durant dos anys del grup instrumental i vocal “Concertare” de Calella, dedicat a la interpretació de música del segle XVII. També ha format part de diferents quartets de flautes de bec com “ Quartet vent temperat” o “Quartet de Flautes”, fent actuacions i audicions pedagògiques. Ha treballat amb diverses formacions per projectes de música antiga. Fou membre durant dos anys del grup “Autres Terres”. Actualment forma part del grup instrumental “ Concertare”, de Reus.

Pedagògicament ha treballat en diverses escoles, cal destacar-ne els deu anys a l’ escola municipal de música de Flix i els sis a l’ escola del Guinardó a Barcelona. Actualment l’ activitat pedagògica es centra en les escoles municipals de música de Cerdanyola del Vallès i de l’Ametlla del Vallès. És característic també el seu constant treball amb altres professionals de la flauta de bec tot realitzant projectes comuns (trobades) o revisant temes pedagògics.

La seva formació musical es complementa amb estudis de piano, clavicèmbal, cant i direcció coral, així com molts i diversos cursos d’enriquiment pedagògic. Fou cantaire de l’ Orfeó Català durant tres anys. Com a estudis complementaris és diplomada en Treball Social per l’ Universitat de Barcelona.

ANNA LOSANTOS SISTACH

Nascuda a Barcelona, comença els seus estudis de flauta de bec al CSMM de Barcelona amb Romà Escalas. Continua la seva formació al Conservatori de Badalona, on finalitzarà els estudis de flauta de bec i de fagot amb Josep Borràs.

Interessada per la música antiga, comença a estudiar baixó als cursos d’estiu de Daroca i La Seu d’Urgell, amb el mateix Josep Borràs i Lorenzo Alpert. Més endavant continua

l'especialització en música antiga al CNR de Toulouse amb Ph. le Cenadec. Posteriorment, amplia els seus estudis de fagots històrics a l'ESMUC.

És membre i col·laboradora de diversos grups especialitzats en música antiga, entre els que destaquen: *Colfaut*, *La Capilla Musical del S.E.M.A.*, *Capella de Santa Maria del Mar*, *Capella del Pi*, *Vaghi Concerti*, *Alfonso X el Sabio*, *Musica Reservata i Concertare*. Amb els quals ha participat en diversos cicles i festivals, com el "Verano Musical" de Segovia, el "Festival internacional de música i dansa" de Granada o el "Otoño musical" de Madrid..

També ha efectuat enregistraments amb els grups *SEMA* i *Alfonso X el Sabio*.

En el camp pedagògic, dóna classes de flauta de bec i fagot a l'Escola Municipal de Música i dansa de Sant Pol de Mar, i és professora de baixó a Mallorca.

FRANCESC RIUS

Soc terrassenc i vaig fer estudis de química al mateix temps que estudiava el piano. Quan vaig acabar, (la química, per descomptat, que les carreres de música són eternes!) vaig trobar feina a Tarragona, on he passat la major part de la meua vida treballant d'investigador en una empresa del polígon industrial petroquímic d'aquella ciutat.

Durant tot aquest temps vaig estar dividint el meu temps, energies i passió entre la meua dedicació professional a la química, i la meua dedicació vocacional a la música, encara que aquesta última només quan el treball m'ho permetia i sempre de forma amateur. De forma especial, vaig dedicar-me una pila d'anys a la direcció de cors i grups vocals, i de manera ocasional, també a la direcció d'orquestra.

Però fa uns quants anys que la meua vida ha canviat: els anys 90, les empreses industrials feien moltes reestructuracions de plantilla i l'any 1999 vaig poder acollir-me a una d'elles.

Des d'aleshores he continuat vivint a Tarragona però m'he dedicat de ple a la música: he donat classes, he fet els estudis de grau superior de clavicèmbal al conservatori del Liceu, una llicenciatura en Història i Ciències de la Música a la Universitat Autònoma de Barcelona, i he començat estudis d'oboè barroc, així com també el doctorat en Musicologia a la mateixa UAB, i estudis de direcció d'orquestra, que actualment estic cursant a l'Escola Superior de Música de Catalunya (ESMUC), on també faig les assignatures d'oboè barroc i de música de cambra.

Com a intèrpret m'he dedicat sobretot a la música de cambra, tocant amb diferents grups de música barroca a dintre i a fora de l'ESMUC.

També estic ficat en l'àmbit de la música tradicional i toco al grup de gralles de la colla castellera "Jove Xiquets de Tarragona". I en el capítol referent a la direcció, porto des de fa dos anys un grup vocal de cambra anomenat "Salou a Capella".

També toco habitualment el clavicèmbal com a continuista, acompanyant tant a formacions de cor i orquestra com d'orquestra sola.

I en el que es refereix al grup de cambra de música barroca *Concertare*, soc membre d'aquesta formació des de la seva fundació.

Catxet

El preu per un concert amb aquest programa és de 1500 Euros, despeses de viatge incloses.

Diputació

Estem al catàleg de Serveis Culturals per als Ajuntaments, de la Diputació de Tarragona (2004-2005, prorrogat pel 2006, a la pàgina 195), on hi figura el catxet que hem indicat més amunt, 1500 Euros. Això vol dir que fins a 3 Ajuntaments de la demarcació de Tarragona, es podran beneficiar durant el 2006 de la subvenció del 50 % de l'import del concert.

Contacte

Podeu parlar amb qualsevol membre del grup, i en qualsevol cas amb l'Anton Colom,

telèfon 676 755 297

e-mail acolom@tinet.cat

Major, 15 - 43201 REUS

Foto del grup Concertare durant el seu concert a Flix, el 22 d'Abril de 2006.